www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 1, 2023

БОЛАЛАР ИЖОДКОРЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МУСИҚА РАҲБАРЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ

ADU Tarix fakulteti
Madaniyat va san'at muassasalarini tashkil etish hamda boshqarish yo'nalishi
3-kurs talabasi **Suvonova Ozoda Shuxrat qizi**

ozodasuvonova55@gmail.com

Аннотатция: Ушбу мақолада мактабгача таълим тизими соҳасидаги ислоҳотлар, ўсиб келаётган ёш авлоднинг маънавияти ва интеллекти шаклланишида мусиқанинг роли ортиб бориши баробарида, таълим соҳасининг инсонпарварлашуви жараёни мусиқачи-педагогнинг касбий компетентлигига нисбатан янги вазифаларни қўйилганлиги мазкур соҳадаги мутахассис мусиқа худди ҳаётга муҳаббатли бўлиш сингари болада ватанпарварлик, инсонпарварлик туйғуларини тарбиялай олишни билиши лозимлиги хақида фикрлар баён этилган.

Калит сўзлар: ижод, мусиқа, ватанпарварлик, маьнавият, креативлик. компитентлик, таьлим

Abstract: In this article, in line with the reforms in the field of preschool education, the role of music in the formation of the spirituality and intellect of the growing young generation, the process of humanization of the education sector, new tasks have been set in relation to the professional competence of the musicianpedagogue. opinions are expressed about the need to learn how to educate his feelings.

Keywords: creativity, music, Patriotism, spirituality, creativity. competence, training

Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида “мактабгача ёшдаги болаларни ҳар томонлама интеллектуал, ахлоқий, эстетик ва жисмоний жиҳатдан ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш, мактабгача таълим тизимига инновацияларни, илғор педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш”1 каби устувор вазифалар белгиланган. Бу вазифаларни амалга ошириш мактабгача ёшдаги болаларни давлат талабларига мувофиқ мусиқий тарбиялаш ва таълим бериш дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда тарбияланувчиларнинг мусиқий ижодкорлигини шакллантириш технологияларини компетенциявий ёндашув асосида такомиллаштириш зарурлиги тўғрисида фикрлар билдирилган.Олимлар, педагог ва услубчиларнинг саъй-ҳаракатлари билан илмий тадқиқотлар амалга оширилмоқда, услубий қўлланмалар ишлаб чиқилмоқда, илмий, услубий ва ўқув адабиётлар тайёрланиб чоп этилмоқда, маҳоратли ўқитувчиларнинг илғор тажрибалари умумлаштирилмоқда, мусиқий таълим ва тарбиянинг замонавий технологиялари жорий қилинмоқда. Х.Нурматов, К.Мамиров, Г.Шарипова, Д.Каримова, М.Аъзамова, Б.Джураевалар мазкур йўналишда самарали фаолият олиб боришган.

Ўқитувчининг фаолиятига бағишланган замонавий психологик-педагогик адабиётларда унинг турли-туман касбий фазилатлари педагогнинг “касбий компетентлиги” тушунчаси билан бирлаштирилади. Бироқ касбий салоҳият - бу нафақат касбий билим ва малакаларнинг мажмуи, балки ўқитувчининг касбий фаолиятини амалга оширишга тайёрлигини белгиловчи ижтимоий-педагогик тажриба, назарий билимлар, амалий кўникмалар ҳамда муҳим шахсий фазилатларнинг уйғунлашуви асосидаги мураккаб индивидуал психологик тузилмадир. Мактабгача таълим тизимида мусиқа

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 1, 2023

раҳбари - боланинг мусиқий ривожланиши ва тарбияси билан шуғулланувчи ҳамда унинг маънавий ва ахлоқий тарбиясида муҳим ўрин эгаллаган шахс ҳисобланади. Мусиқа раҳбарининг касбий компетентлигининг шаклланишида педагогик-тарбиявий ишларнинг самарадорлигига алоқадор бўлган умумий масалаларга тўхтаб ўтиш жоиз. Мусиқа раҳбарининг педагогик ва тарбиявий фаолиятига асосланган иш тартиби касбий билим, кўникма ва малакалар мажмуининг қўлланилишини талаб этади. Бунда шахснинг қадриятли-мотивацион, индивидуал-психологик, когнитив ва таълим соҳасини қамраб олади ҳамда мактабгача таълим муассасаларининг мос келадиган ва зарур компетенциясини белгилаб беради. Бу каби мазкур тизимда мутахассис заруриятини аниқлашга хизмат қилувчи муайян тасвирни ҳосил қилиш имкониятини беради. Мусиқа раҳбари - шахс, педагог, мусиқа соҳаси мутахассиси ва санъаткор бўлмоғи лозим. Айнан у болаларда ҳаётдаги ва санъатдаги барча гўзалликларга нисбатан муҳаббатни, ижод қилиш қувончини ҳис қилиш ҳамда маънавий, бадиий умумқабул қилинган қадриятлар ва миллий маданий анъаналарни эгаллаш имкониятини бериш учун уларда фантазияни, хаёлни уйғота билиши лозим. Маълумки, таълимнинг инсонпарварлашуви, унинг маданий йўналганлиги, юксак маънавий қадриятлар ва шахс хислатлари, ўсиб бораётган ёш авлод вакилларида эмоционал хайрихоҳлик, эстетик дид, ҳаётга нисбатан масъулиятли ва ижодий ёндашув, шахснинг маданият соҳасида ўзини белгилаб олиш қобилиятининг шакллантирилишига йўналтирилганлиги, замонавий мактаб ривожланишининг етакчи ғояси ҳисобланади. Ижтимоий муносабатларнинг мураккаблашуви сабабли замонавий жамият ҳар бир шахсга нисбатан юксак талабларни белгилаб беради.

Мусиқа йўналиши мутахассиси меҳнат тарзи ва ижтимоий ҳаётнинг беқарор шароитларига нисбатан тайёр бўлиши лозим. Бу ҳар бир таълим соҳасидаги мутахассиснинг тайёргарлигини мунтазам равишда ривожлантириш ва такомиллаштириш заруриятини талаб этади. Шунинг учун таълим жараёнида бўлғуси педагогларда касбий компетентликни шакллантириш жуда муҳимдир. Мактабгача таълим муассасасида тарбияланувчининг умумий ва мусиқийэстетик ривожланишини махсус маълумотга эга бўлган, педагогик жараённинг назарияси ва методикасидан яхши хабардор бўлган мусиқа раҳбари ҳамда махсус тайёргарликдан ўтган (элементар назариялар асослари, мусиқа, сольфеджио, хорда куйлаш, ритмика, мусиқа асбобларида чалиш бўйича билимларга эга) тарбиячи томонидан амалга оширилади. Педагог-мусиқачи ва тарбиячининг иши мураккаб ва турли-тумандир. У умумий таълим тизимидаги компетентликнинг касбий, методологик, умумий маданий каби турларига эгаликни талаб этади. Муҳим компетентлик ҳар қандай касбий фаолият учун зарурдир, улар тез ўзгарувчан жамиятдаги шахснинг ютуқлари билан боғлиқ. Улар биринчи навбатда қуйидагилардан фойдаланган ҳолда касбий вазифаларни ҳал этиш қобилиятида намоён бўлади:

•маълумот;

•коммуникация, шу жумладан чет тилида ҳам.

Асосий компетентлик муайян касбий фаолиятнинг ўзига хослигини акс эттиради. Касбий педагогик фаолият учун жамият ривожланишининг муайян босқичида таълим тизимига қўйиладиган талаблардан келиб чиқиб касбий фаолиятни “йўлга қўйиш” учун зарур бўлган компетенциялар асосий компетентлик сифатида хизмат қилади. Замонавий педагог қандай вазифаларни хал этиши лозим?

Бу вазифаларнинг бешта асосий гуруҳи тавсия этилади. Уларни ҳал этиш тажрибаси замонавий педагогнинг асосий компетентлигини маълум даражада бўлса-да ифодалайди, яъни:

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 1, 2023

1. Болани таълим жараёнида кўра билиш.

2. Таълимнинг муайян босқичидаги мақсадларга эришилишига мўлжалланган таълим жараёнини кўриш.

3. Таълим муассасасининг ҳамкорлари, таълим жараёнининг бошқа субъектлари билан ўзаро алоқадорликни ўрнатиш.

4. Педагогик мақсадларда таълим муҳитини (муассаса шароитида) ярата билиш ва ундан фойдаланиш.

5. Ўз устида ишлаш орқали касбий таълимни лойиҳалаштириш ва уни амалга ошириш.

Мусиқа раҳбарининг педагогик фаолияти касбий билим, кўникма, малакаларнинг барча мажмуи, жумладан, қадриятли-мотивацион, индивидуалпсихологик, когнитив ва шахснинг фаолиятли соҳаси қамраб олинган ҳолда қўлланилишини тақозо этади.

Мусиқа раҳбарининг касбий компетентлиги ва шахсий фазилатлари:

1. Ижодкорлик - педагог профессионализмининг ажралмас қисми сифатида.

2. Ижодий мустақиллик.

3. Ўзини ўзи камолотга етказиш ва ижодий янгиланиш борасидаги қобилияти.

4. Ижодий фаоллик.

5. Таълим технологияларини билиши ва улардан амалда фойдалана олиши.

Бўлғуси педагог - мусиқа раҳбарининг касбий компетенциясини ўзига хослиги, уларнинг мусиқа соҳасида таҳсил олувчиларнинг ички дунёсини мусиқий санъат асарларида ифодаланган маънавий қадриятлар ва мазмун билан бойитишга йўналтирилганлигида намоён бўлади. Касбий-маънавий компетенциялар мусиқа педагогикаси амалиётининг ўзига хос томонларини ва маънавий моҳиятини акс эттиради. Уларнинг шаклланиши мусиқий таълимнинг замонавий тизимига хос долзарб масалалардан бири бўлиб, касбий фаолиятнинг ва унинг болалар билан тарбиявий ишининг самарадорлигини белгиловчи мажбурий шарти ҳисобланади.

Замонавий босқичда мактабгача таълим муассасасидаги мусиқа раҳбарининг иши янги мазмун билан бойиб бормоқда. Болада мустақил ижодий меҳнатга қодир бўлган ҳар томонлама баркамол ривожланган шахс шаклланишининг маънавий фундаменти асосларини кўнглига солишдан иборат. Бугунги кунда илгари сурилаётган ғоя шундан иборатки, мактабгача таълим муассасаси тарбияланувчисининг ижодий мусиқий тарбияси, унинг табиатан мусиқий мойиллигини ривожлантириш зарур. Бу нафақат эстетик тарбиянинг йўли ёки маданий қадриятларга жалб қилишнинг усули, балки болаларнинг турли-туман қобилиятлари ривожланишининг энг самарадор усули, уларнинг шахс сифатида ўзлигини намоён этиш йўлидир. Бунда сифат муаммоси биринчи ўринга қўйилиб, изланиш ва ҳал этилишини талаб қилади. Мактабгача таълим муассасаси тарбияланувчиларида мусиқий тарбияни ривожлантириш бўйича усул ва ёндашувларни маънавий қадриятлар ва ахлоқ қоидалари бўйича асрлар давомида шаклланган тажрибада акс этган турли санъат турлари - мусиқа, адабиёт, тасвирий санъат ва бадиий маданият синтези асосида излаш мақсадга мувофиқдир. Мактабгача ёшдаги болаларда тинглаш маданиятини тарбиялаш мақсадида болаларнинг ёш давр хусусиятларини инобатга олган

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 1, 2023

ҳолда ота-оналар билан биргаликда, жамоа бўлиб, болалар спектакллари, концертларига ташриф буюришларини таклиф қиламиз.

Мусиқий образлар орқали бола теварак-атрофдаги борлиқда гўзалликни самарали тарзда англайди. Мактабгача таълим муассасаси тарбияланувчиларини ўзбек халқ чолғу асбобларини чалишга ўргатиш бўйича кўп йиллик шахсий тажриба асосида, ансамбл ёки оркестрнинг режали ва тизимли машғулотларини ўтказиш методикаси ишлаб чиқилди.Ўзбек халқ чолғу асбобларини чалишга ўргатиш жараёнида болаларда сабр-тоқат, қатъиятлилик, мақсадга йўналганлик, қунт каби иродавий фазилатлар шаклланиши ва ривожланишига имконият берувчи эстетик идроки ва эстетик туйғулари такомиллашади. Болаларда бир-бирига ўзаро ёрдам бериш, дўстларининг ҳаракатларига эътибор қаратиш каби туйғулар пайдо бўлади. Ўзбек халқ чолғу асбобларини чалиш диққатни бир жойга тўплаш кўникмасини ва хотирани ривожлантиради. Чолғуларнинг номлари, уларнинг тембрлари, махсус мусиқий атамалар (тор, медиатор, ансамбль, оркестр) билан танишув уларнинг сўз бойлигини оширади, нутқини ривожлантиради. Бола турли мусиқий чолғу асбобларнинг овозини тинглаб, уларни солиштирганда унинг тафаккури, таҳлилий қобилияти ривожланади. Мусиқий чолғу асбобларни чалганда унинг қўллари бармоқларининг майда мускуллари чиниқиб ривожланади. Болаларни чалишга ўргатиш давомида ўқитувчи уларнинг мусиқий-сенсор қобилиятларининг тембрли, регистрга оид, оҳангли эшитиш қобилиятининг, ритм туйғуси, асарнинг кўп режали ва кўп овозли фактурасини тинглай олиш малакаси ривожланишига эришади. Болаларни, айниқса, турли сабабларга кўра соф оҳангли овоз чиқариб, ифодали ҳаракатлана олмайдиган, мусиқа ижросига фаол тарзда қўшилиб кета олмайдиган ўзбек халқ чолғу асбобларини чалишга ўргатиш ҳам муҳим. Ўзбек халқ чолғу асбобларини чалиш болаларни фаоллаштириб, организмнинг ҳаракатли функциясини координациясига имкон яратади. Мусиқий тафаккур, фантазия ва ижодий қобилиятларни, мусиқий дидни ривожлантиради. Мусиқани тушунишга ўргатиб, унга нисбатан муҳаббатни тарбиялайди.Ўзбек халқ мусиқий чолғу асбобларини чалишнинг яна бошқа қадрли томони шундаки, болаларнинг ташаббуси билан турли шароитларда - машғулотларда, шунингдек, мустақил мусиқий фаолият давомида ўзгариши мумкин.Шундай қилиб, ўзбек халқ мусиқа асбобларини чалиш боланинг ҳар томонлама ривожланишига катта таъсир кўрсатади ҳамда муҳим тарбиявий ва таълимий аҳамиятга эга. Машғулотлар давомида болаларнинг мусиқий тарбияси сифати ва самарадорлигини ошириш учун мусиқа раҳбари мунтазам равишда ижодий изланишда бўлиши лозим. Моделларнинг янги варианти яратилиши давомидаги муҳим натижа - бу болаларда қониқиш ва қувонч ҳамда ўрганганларини қайтариш каби туйғуларда акс этади. Шундай қилиб, мактабгача таълим муассасаси мусиқа раҳбарининг касбий компетенцияларини ўзига хослиги шундаки, улар мусиқани ўрганувчиларнинг ички оламини мусиқий санъат асарларида ифодаланган маънавий қадриятлар ва мазмунга бойитишга йўналтирилганлигида акс этади. Касбий маънавий компетенциялар мусиқий-педагогик фаолиятнинг ўзига хослиги ва маънавий моҳиятини акс эттиради. Уларнинг шакллантириши замонавий мусиқий таълим тизимининг долзарб муаммоларидан бири бўлиб, бўлғуси педагог-мусиқачининг касбий жиҳатдан шаклланишининг мажбурий шартларидан ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратерияси тўғрисида // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. - Т., 2017.-- Б. - 38.

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 1, 2023

2. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури // Баркамол авлод Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.: Шарқ, 1997. - 31-63 б.

3. Мизиёев Ш. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. // Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ. - Т.: Ўзбекистон, 2016. - Б. 39-40.

4. “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” ҳамда “Мактаб таълимини ривожлантириш умуммиллий дастури” доирасида мактабгача таълим ёшидаги болаларни мактабга тайёрлаш бўйича олиб борилаётган ишлар самарадорлигини ошириш. - Т.: 2005 й. Б. 23-42.

5. Бахриев А. Ўқувчиларда миллий мусиқий тасаввурларни шакллантиришнинг ижтимоий-психологик хусусиятларини ривожлантириш: Автореферат. - Т., 2004. 234 – б.

6. Kobilova E.B. Classical music and youth education((Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities ISSN: 2249-7315 Vol. 12, Issue 09, September 2022 SJIF 2022 = 8.625 A peer reviewed journal) Formation of creativity in preschool children by means of folk instruments using advanced foreign experience(ISSN: 2776- 0979, Volume 3, Issue 10, Oct., 2022)

7. Kobilova E.B. Priority action on the development of educational reforms in Uzbekistan International Scientific Conference Sofia. 2020y. -55-58bet

8. Kobilova E.B.“Forming The Virtue of Hard work in students through the life end work of the composer YunusRajabi”. “The american journal of social science end education innavations.2021y34-39bet

9. Kobilova E.B. Of forming musical creativity of school children.Published by International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research., under Volume: 12 Issue: 02 in Febrary-2023 https://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR.b.20-22

10. Kobilova E.B . Educational significance of teaching the history of turkish art and culture to students. ISSN 2277-3630 (online), Published by International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research., under Volume: 12 Issue: 02 in February-2023 https://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR b. 17-19

11. Sh, Jumaboyeva M. "Forming the child's personality in the process of acquiring musical knowledge." web of Scientist: International Scientific Research Journal 3.11 (2022): 128-132.